

Et eller en struma? Ja takk, begge deler

Er «struma» et hankjønnssord eller et intetkjønnssord? Filologer og medisinerer gir ulike svar. Intetkjønnssformen har vært i bruk i norsk medisin i 150 år. Derfor bør de to formene bli sidestilt i ordbøkene.

I flere innlegg i Tidsskriftet har man drøftet bakgrunnen for at medisinerer sier «et struma», mens man i allmennordbøkene kun finner formen «en struma» (1, 2). Jeg har undersøkt tidligere norske artikler for å finne ut når intetkjønnssformen kom inn i medisinsk språkbruk.

Materiale og metode

Jeg søkte i Ovid Medline fra 1950 med søkeordene «struma», «goiter» og «goitre» i kombinasjoner med «Tidsskrift for Den norske lægeforsening (journal)» og «Norwegian (language)». Dette ga opptil 23 treff (18.5. 2007).

Jeg søkte også etter «struma» i hovedregistrene til *Norsk Magazin for Lægevidenskaben* for perioden 1847–1925 (3–5) (18 treff) og *Tidsskrift for Den norske lægeforsening* for 1881–1937 (6, 7) (ni treff).

Resultater

1850–1900

Den eldste artikkelen som ble identifisert i registrene, ble publisert i 1850 (8). Her skriver forfatteren «Paa Halsen bar hun et Struma». 12 år senere er det en artikkel om «Det exophthalmiske Struma» (9). Somrene 1885–86 reiste Axel Johannessen (1849–1926) med offentlig stipend til Mjøstraktene for å studere «Strumaets Forekomst» (10). Da han et par år senere disputerte for den medisinske doktorgrad, holdt han tre forelesninger, en av dem om «Strumaets Ætiologi» (11).

Gjennom hele annen halvdel av 1800-tallet er intetkjønnssformen enerådende.

1900–40

På begynnelsen av 1900-tallet fortsetter det på samme vis. I 1907 rapporterte distriktslege Backe på Ulefos om noen funn fra sitt distrikt. Han hadde registrert at alle hadde fått «sit struma» på østsiden av elven (12). Tre år senere sto det en artikkel om «Det endemiske strumas ætiologi» (13).

I 1913 skrev Carl Schiøtz en artikkel om struma. I et etterskrift står det: «I norske avhandlinger om struma skrives snart «en», snart «et» struma. Da ordet paa latin jo er femininum («struma vasculosa», kfr. Roth's terminologi), finder jeg det – efter konferanse med en filolog – uten tvil rigtigst at

si «en struma». (Ogsaa paa tysk er ordet femininum)» (14).

Jeg har ikke funnet dokumentasjon for at hankjønnssformen ble brukt før Schiøtz foreslo dette i 1913. Schiøtz' forslag fikk uansett liten støtte. Han brukte selv hankjønnssformen senere, men jeg finner bare to andre artikler der forfatterne følger hans forslag (15, 16) – riktignok noe vaklende. Den ene artikkelen ble publisert i 1928 av en forfatter som tre år tidligere hadde brukt intetkjønnssformen (17).

1950–80

I de eldste artiklene som er indeksert i Ovid Medline, ble gjerne latinske former brukt, eksempelvis struma maligna. Alternativt ble struma brukt uten kjønnsangivelse. Den eldste referansen der kjønn ble angitt, er fra 1964 (18). Her brukes intetkjønnssformen: «Et slikt struma», «et atoksisk struma» osv. Intetkjønnssformen blir også brukt senere i artikler publisert i 1960- og -70-årene (19–22).

Diskusjon

Det er god dokumentasjon i medisinsk litteratur for at struma er brukt som et intetkjønnssord de siste 150 år. Hvorfor denne bruken har eksistert parallelt med den filologisk korrekte hankjønnssformen, er uvisst. Tanums store rettskrivningsordbok er utkommet i ni utgaver siden 1940. I samtlige utgaver er det kun hankjønnssform som er anført (23).

Følling & Jacobsen foreslår humoristisk å erstatte struma med «skjoldbrusktaske» etter islandsk mønster. Men hvorfor gå over bekken etter vann? Ifølge Øyris medisinske ordbok er «tjukkhals» en eldre norsk betegnelse på struma (24). Interessant nok finnes også eksempler på begrep som «exophthalmisk Krop» eller «kroppsvulst» i eldre litteratur (9, 25), eksempelvis «Denne kjertel kan undertiden sykkelig forstørres i en ganske betydelig grad og frembringer derved en tyk hals, kroppsvulst (*struma*)» (25) – men som erstatning for struma, er de uaktuelle i dag.

Litteraturgjennomgangen viser at intetkjønnssformen har vært den klart dominerende formen i medisinsk språkbruk i lang tid.

Jeg har oversendt denne dokumentasjonen til Språkrådet og bedt om at intetkjønnssformen godkjennes på linje med hankjønnssformen.

Erlend Hem

erlend.hem@medisin.uio.no
Tidsskriftet

Litteratur

- Nylund MF. Strumaen eller strumaet? Tidsskr Nor Lægeforen 2007; 127: 1240.
- Følling I, Jacobsen G. La oss få velge kjønn. Tidsskr Nor Lægeforen 2007; 127: 1681.
- Thaulow F. Register til Magazin for Lægevidenskaben: 2den Række, Aargangene 1847–1870. Christiania: Steenske Bogtrykkeri, 1875.
- Hopstock H. 3die Hovedregister for Norsk magazin for lægevidenskaben: Aargangene 1871–1900. Kristiania: Steen'ske bogtrykkeri, 1901.
- Thomassen T. 4de hovedregister for Norsk Magazin for Lægevidenskaben: Aargangene 1901–1925. Oslo: Steenske boktrykkeri Johannes Bjørnstad, 1928.
- Kobro I. Hovedregister til Tidsskrift for Den norske lægeforsening 1881–1902. Kristiania: Alb. Cammermeyers forlag, 1903.
- Berner JH. Hovedregister til Tidsskrift for Den norske lægeforsening 1903–1937. Oslo: Centraltrykkeriet, 1939.
- Egeberg CA. Om den samtidige Forekomst af Struma, Exophthalmos og Hjertesygdom. Norsk Mag Lægevidensk 1850; 4: 201–9.
- Det exophthalmiske Struma. Norsk Mag Lægevidensk 1862; 16: 1090–102.
- Vetlesen U. Anmeldelser og Bognyt. Norsk Mag Lægevidensk 1890; 51: 56.
- Kiær FC. Norges læger i det nittende aarhundrede (1800–1886). Bd. 1. Christiania: Alb. Cammermeyer, 1888.
- Backe O. En interessant strumaforekomst. Tidsskr Nor Lægeforen 1907; 27: 621.
- Ebbell B. Det endemiske strumas ætiologi. Norsk Mag Lægevidensk 1910; 71: 1131–41.
- Schiøtz C. Kjønnsdisposition for struma. Norsk Mag Lægevidensk 1913; 74: 60–8.
- Kjølstad S. Strumaforekomsten i Telemarken. Norsk Mag Lægevidensk 1921; 82: 729.
- Nicolaysen J. Struma og strumabehandling i Sandsvær. Tidsskr Nor Lægeforen 1928; 48: 49–58.
- Nicolaysen J. Jodprofylakse ved struma. Norsk Mag Lægevidensk 1925; 86: 582–9.
- Haugen HN. Struma. Tidsskr Nor Lægeforen 1964; 84: 1441–2.
- Danielsen A. Struma maligna. Tidsskr Nor Lægeforen 1965; 85: 185–8.
- Thorsrud GK. Atoksisk struma. Tidsskr Nor Lægeforen 1967; 87: 958–62.
- Godal T, Kåresen R, Seljelid R. Hypothyreose etter strumektomi ved non-toksisk struma. Tidsskr Nor Lægeforen 1970; 90: 1690–2.
- Øvrum E, Birkeland S. Intrathorakalt struma. Tidsskr Nor Lægeforen 1977; 97: 1492–4.
- Sverdrup J, Sandvei M. Norsk rettskrivningsordbok. Oslo: Johan Grundt Tanum, 1940: 434.
- Øyri A. Norsk medisinsk ordbok. 8. utg. Oslo: Samlaget, 2007: 996.
- Guldberg G. Korte grundtræk av menneskets anatomi. 4. utg. Kristiania: Jacob Dybwads forlag, 1914: 235.